

ÎN JURUL
MARII UNIRI
DE LA 1918

Volume publicate la Humanitas:

- Istorie și mit în conștiința românească* (1997, 2000, 2002, 2006, 2010, 2011; 2017, ediție ilustrată)
- Jocul cu trecutul: Istoria între adevăr și ficțiune* (1998, 2002, 2008)
- Două secole de mitologie națională* (1999, 2005, 2011)
- Mitologia științifică a comunismului* (1999, 2005, 2011)
- Sfârșitul lumii: O istorie fără sfârșit* (1999, 2007)
- Pentru o istorie a imaginarului* (2000, 2006)
- România, țară de frontieră a Europei* (2002, 2005, 2007)
- Mitul democrației* (2003)
- Între inger și fiară: Mitul omului diferit din Antichitate până în zilele noastre* (2004, 2011)
- Jules Verne: Paradoxurile unui mit* (2005)
- Omul și clima: Teorii, scenarii, psihoze* (2005)
- Ținerețe fără bătrânețe: Imaginarul longevității din Antichitate până astăzi* (2006)
- Occidentul: O interpretare istorică* (2007)
- Napoleon III cel neiubit* (2008)
- „Germanofilii”: *Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial* (2009, 2010)
- Franța, hegemonie sau declin?* (2010)
- Tragedia Germaniei: 1914–1945* (2010)
- Capcanele istoriei: Elita intelectuală românească între 1930 și 1950* (2011)
- Istoriile mele: Eugen Stancu în dialog cu Lucian Boia* (2012)
- Explorarea imaginară a spațiului* (2012)
- De ce este România altfel?* (2012)
- Eugen Brote (1850–1912): Destinul frânt al unui luptător național* (2013)
- Sfârșitul Occidentului? Spre lumea de mâine* (2013)
- Balcic: Micul paradis al României Mari* (2014)
- Primul Război Mondial: Controverse, paradoxuri, reinterprețări* (2014)
- Dosarele secrete ale agentului Anton: Petru Comarnescu în arhivele Securității* (2014)
- Suveranii României: Monarhia, o soluție?* (2014)
- Maria, regina României, Jurnal de război* (3 vol., editor) (2014–2015)
- Cum s-a românizat România* (2015)
- Mihai Eminescu, românul absolut: Facerea și desfacerea unui mit* (2015)
- Strania istorie a comunismului românesc (și nefericitele ei consecințe)* (2016)
- Un joc fără reguli: Despre imprevizibilitatea istoriei* (2016)

LUCIAN BOIA

ÎN JURUL
MARII UNIRI
DE LA 1918

Națiuni, frontiere,
minorități

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Introducere: Uniți, mereu?

PENTRU ROMÂNIA, 1918 a fost un an ca nici un altul. Anul când a pierdut războiul în chipul cel mai dezastruos cu putință. Dar și anul când a câștigat același război, în mod categoric, pur și simplu fiindcă aliații săi au ieșit învingători. Anul când țara era cât pe ce să dispară, pierzându-și independența și fiind nevoită să cedeze Dobrogea și o bună parte a arcului munților Carpați (Pacea de la București, mai 1918). Dar și anul când, prin trei unificări succesive (Basarabia, aprilie 1918; Bucovina, noiembrie 1918; Transilvania, 1 decembrie 1918), s-a înfăptuit România Mare, toate ținuturile locuite majoritar de români ajungând să fie cuprinse între granițele țării.

Ne-am obișnuit să le reducem pe toate la o istorie foarte românească. Chiar și acum, când

se întocmește Europa, suntem tentați, în continuare, să decupăm o istorie numai a noastră, deloc lipsită de accente mitologice. Ca și cum singura menire a istoriei ar fi aceea de a justifica România. Avem o tradiție în această privință. De la bun început, investigarea trecutului, la români, a fost aproape în întregime dedicată construcției naționale. Istoria a fost și este încă înțeleasă ca o înaltă școală de patriotism. Fără îndoială, istoria este și asta, dar să fie oare numai atât? Greu de tăgăduit de altfel, dacă ne referim strict la crearea României, importanța și chiar necesitatea unui asemenea demers „național“. În bună măsură, România s-a făcut prin apelul la istorie, printr-o reprezentare a trecutului puternic infuzată de ideologia națională. Așa a ajuns Dacia antică să prefigureze România Mare, iar Mihai Viteazul să o și înfăptuiască, pentru un scurt moment, la 1600, anunțând astfel, cu trei veacuri mai devreme, unirea definitivă de la 1918 (și asta în ciuda faptului că, în epoca respectivă, moldovenii nu-și doreau deloc să fie „uniți“, iar nobilimea maghiară, stăpânitoare a Transilvaniei, cu atât mai puțin).

Mitologia unității românești dintotdeauna a pătruns în conștiința publică și e greu de urnit din loc (românii fiind „unitari“ chiar atunci când încă nu apăruseră pe lume, prin bunele oficii ale dacilor sau, și mai „unitar“ zis, ale

„geto-dacilor“). Sursa acestei unități imagine nu trebuie căutată prea departe. Naționalismul secolului al XIX-lea sau din perioada interbelică avea totuși un discurs mai nuanțat. Unitatea absolută și permanentă e de dată mai recentă. Așa i-a învățat pe români să-și gândească trecutul național-comunismul, ideologia care a ridicat mitul unității românești la rang de dogmă. În acest spirit au învățat la școală generații de români, și se vede că au învățat temeinic. Se făcea pe atunci școală, nu glumă!

Se explică astfel scandalul iscat atunci când un diplomat american a îndrăznit să afirme că Basarabia, respectiv Republica Moldova, a trecut printr-o istorie diferită de a României. Or fi americanii bunii noștri prieteni, dar un asemenea atac la unitatea națională este inadmisibil. Doar câteva voci răzlețe i-au luat apărarea, în fața unui val de indignare. Ce importă că americanul a avut sută la sută dreptate: sudul Basarabiei iese din sfera românească, intrând sub directă stăpânire otomană, încă din secolele XV–XVI, iar Basarabia, în întregime, e anexată de Rusia în 1812 și supusă unui intens proces de rusificare (exceptând cele două decenii interbelice, când e parte a României Mari). Oare dacă ar fi avut aceeași istorie cu întreaga Românie, pe actualul său președinte tot Igor l-ar fi chemat, și tot Moscova ar fi fost reperul favorit

al acestuia și al unei bune părți din populație? Cel mai recent sondaj arată că doar 23% dintre locuitorii Republicii Moldova sunt partizani ai unirii cu România.

De altfel, ca să completez tabloul (și să mai stârnesc ceva indignare printre iubitorii de istorie mitologizată), și Transilvania, piesa cea mai prețioasă a unității naționale, a avut timp de veacuri o altă istorie, mai legată, până la 1918, de a Ungariei decât de a celor două principate române. Și Dobrogea a avut o altă istorie, bizantină mai întâi, bulgărească după aceea și, în sfârșit, de pe la 1400 și până la 1878, otomană; când au preluat-o românii, era pur și simplu un colț de Orient, cu totul altceva decât România. Dar, să nu uit, nici Țara Românească și Moldova n-au împărțit exact aceeași istorie; până târziu, în plin secol XIX, moldovenii și-au spus moldoveni, și nu români. Ceea ce nu înseamnă că n-au existat tot timpul legături de tot felul între diversele țări și ținuturi locuite de români: legături, facilitate de limba comună, care s-au intensificat de la un veac la altul, conducând în cele din urmă spre cristalizarea națiunii române și la înfăptuirea statului național românesc. A fost așadar un proces istoric. Altminteri, la ce mai e bună istoria dacă Dacia înseamnă deja România? Ca să nu mai spunem

că e mai mare meritul de a face o țară decât de a o moșteni gata făcută!

Cert este că în 1918, în momentul decisiv, românii erau pregătiți pentru marele act al unirii. Îi anima un sentiment național (dezvoltat pe parcursul secolului al XIX-lea), pe care nu-l avuseseră, la vremea lor, nici dacii și nici Mihai Viteazul. Chiar și așa, a fost nevoie ca istoria să le vină în întâmpinare. Ce s-ar fi întâmplat dacă nu cădeau imperiile? Până la urmă, mai puțin a contribuit lupta naționalităților la căderea imperiilor (deși evident că și-a adus o contribuție), cât căderea imperiilor la desprinderea națiunilor și formarea sau desăvârșirea statelor naționale. Până la 1914, românii transilvăneni (cei mai combativi dintre români în luptele naționale) nu merseseră mai departe de solicitarea autonomiei Transilvaniei sau a „drepturilor egale“ în cadrul monarhiei habsburgice. „România Mare“ exista, desigur, în imaginarul colectiv românesc, dar era o imagine virtuală, un proiect ideal, care putea sau nu să devină realitate. S-a materializat în condițiile speciale ale anului 1918, când nu numai românii și-au avut „marea Unire“, ci și celelalte popoare desprinse din ansamblurile imperiale.

Dintre construcțiile naționale înfăptuite la sfârșitul Primului Război Mondial, România s-a

dovedit a fi cea mai solidă. Ajunge să ne uităm pe hartă; spre deosebire de alte state „succesoare“, și-a păstrat până astăzi aproape același contur. Un întreg secol de istorie i-a confirmat așadar unitatea. Și atunci, la ce servește să împingem conștiința unității până în timpurile cele mai vechi? Doar ca să nu fim credibili?

Îi vedem acum pe unii dintre aprigii susținători ai unității dacice sau ai „națiunii române medievale“ (unica națiune identificabilă până acum în Evul Mediu) cum tocmai sunt pe cale să demaște un complot (sau chiar mai multe) vizând dezmembrarea României. Așadar, am fost tare uniți în întreaga istorie, dar astăzi, când în realitate chiar suntem, riscăm să nu mai fim. Academia Română (ca să fim dreți, nu întreaga instituție, ci doar ceva mai mult de jumătate dintre membrii săi) a lansat un *Apel* (către poporul român!) în care semnalează tot soiul de primejdii și propune măsuri drastice de contracarare a acestora, inclusiv supravegherea și, eventual, pedepsirea celor care își permit să aprecieze identitatea românească în alți termeni decât autorii *Apelului*.

Istorici care nu sunt în stare să-și înnoiască demersul, susținuți de jurnaliști care știu istoria după ureche, se refugiază unde? Evident, în patriotism, unde altundeva? Se bat cu pumnii în piept că își iubesc țara mai mult decât

orice pe lumea asta: iată o specializare care nu cere prea mult efort, nici prea multă competență. Că vor salva sau nu România, vom vedea. Până una-alta, cu o asemenea înțelegere desuetă a istoriei, România e absentă în dezbaterile istoriografică europeană. Pe piața ideilor, cum se spune, nu prea existăm. Ar trebui să devenim conștienți că micile noastre obsesii nu interesează pe nimeni. Din perspectiva „celorlalți”, România aproape că nu contează în istorie. Și vina nu e a istoriei, nici a României; răspunderea o poartă cei care încă n-au aflat că istoria se face, astăzi, altfel, în orice caz nu reîncălzind la nesfârșit vechiul discurs naționalist.

Centenarul Marii Uniri, în loc să stimuleze cercetări înnoitoare, riscă să se rezume la reafirmarea unor locuri comune. De atâtea ori au fost rostite, încât au ajuns să fie considerate mai adevărate decât adevărul. Adevărul, pur și simplu, este mai complex și mai nuanțat. Istoria simplificată și mitologizată pe care o purtăm cu noi ne spune că în anii Primului Război Mondial toți românii erau motivați de visul lor de veacuri: crearea României Mari. Lăsând la o parte faptul că visul acesta era ceva mai recent, de secol XIX (chiar, cu cine ați fi propus să se unească românii înainte de 1859?), fapt este că intrarea țării în Primul Război Mondial a presupus o alegere între obiective opuse. Pe scurt,

Transilvania a fost preferată Basarabiei. E clar, mergând alături de Antantă (Franța, Marea Britanie, Rusia), câștigul urmărit era Transilvania (și, de asemenea, Bucovina, în principiu în întregime, dacă nu, cel puțin jumătatea ei majoritar românească). Basarabia rămânea la Rusia, și n-ar fi fost exclus ca tot rușii să se ocupe de nordul Bucovinei, majoritar ucrainean. Invers, dacă românii ar fi ales să meargă alături de Puterile Centrale (Germania și Austro-Ungaria), n-aveau, bineînțeles, cum să pretindă Transilvania, dar puteau spera la Basarabia, în cazul înfrângerii Rusiei (chiar și la Bucovina, austriei fluturând promisiunea cedării acestei provincii ca preț al cooperării militare a României). Știm cu toții, încă de la școală, că soluția corectă (adică ratificată de istorie) a fost aceea „pentru Transilvania“. Ceea ce nu prea se spune este că această alegere, de altfel într-un totul justificată pe motive etnice, însemna renunțarea la Basarabia, așezată, orice s-ar zice, mai jos decât Transilvania în imaginarul național românesc. Problema era însă mai complicată, odată ce o privim în context european ceva mai larg. Victoria Rusiei pe Frontul de Est ar fi avut consecințe greu de evaluat. Până unde s-ar fi extins imperiul țărilor? Inclusiv peste România? Posibil. Pierind Austro-Ungaria (fiindcă de dispariție vorbim, odată ce Transilvania revenea

Cuprins

i. Introducere: Uniți, mereu?	5
ii. Etnii și națiuni.	23
iii. Țări și frontiere	65
iv. Minorități.	97
v. În loc de concluzii:	
1 Decembrie <i>versus</i> Trianon	117
<i>Note</i>	125